

1. Informacja o badaniach

A. Przedsiębiorstwa

1. Badano właścicieli przedsiębiorstw z sektora MSP.
2. Założono zbadanie 400 przedsiębiorstw małych (z przedziału zatrudnienia 15–49) i 200 średnich (50–250). Zrealizowano badania w 419 małych i 190 średnich firmach.
3. Badania w terenie realizował CBOS od końca września 2010 r. do marca 2011 r.
4. 52,7% przedsiębiorstw miało jednego właściciela, 25% dwóch i 22,3% większą liczbę właścicieli.
5. Podział respondentów według głównego rodzaju działalności firm, które reprezentowali

Główny rodzaj działalności	%	Średnia liczba osób pracujących w firmie
Przetwórstwo przemysłowe	33	59
Budownictwo	14	40
Handel i naprawa pojazdów	25	35
Informacja i komunikacja, finanse i ubezpieczenia, obsługa rynku nieruchomości, działalność profesjonalna naukowa i techniczna	9	35
Pozostałe	19	42
Ogółem	100	45

6. Podział respondentów według regionów, w których działała ich firma

Region	%
Centralny	24,8
Południowy	22,2
Wschodni	11,3
Północno-Zachodni	18,2
Południowo-Zachodni	9,1
Północny	14,4
Ogółem	100,0

B. Właściciele

1. Płeć

W badaniu uczestniczyło: 458 mężczyzn (średni wiek 49 lat) i 151 kobiet (średni wiek 46 lat).

2 Wykształcenie

2.1 Wykształcenie ogółem i według płci

Poziom wykształcenia respondenta	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
niepełne średnie lub poniżej	8,5	9,9	3,8
średnie	37,8	37,0	40,5
pomaturalne, niepełne wyższe lub licencjat	11,3	10,2	15,3
wyższe	42,4	43,0	40,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0

2.2 Wykształcenie według liczby pracujących w przedsiębiorstwie

Liczba pracujących w przedsiębiorstwie respondenta	Wykształcenie respondenta			
	niepełne średnie lub poniżej	średnie	pomaturalne, niepełne wyższe lub licencjat	wyższe
do 20	66,0	56,5	44,4	21,8
21–50	25,5	19,2	19,0	21,8
51–100	6,4	16,8	22,2	18,5
101 i więcej	2,1	7,5	14,3	22,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

3. Geneza społeczna

3.1 Zawód ojca respondenta

	%
Dyrektorzy, prezesi, wyżsi menedżerowie, wyższa kadra kierownicza	9,1
Kierownicy średniego i niższego szczebla, urzędnicy	27,3
Właściciele małych i średnich firm	15,4
Robotnicy	29,3
Rolnicy	15,6
Pozostali	3,4
Ogółem	100,0

3.2 Rodzinna tradycja pracy na własny rachunek

	%
Czy któryś z Pana(i) rodziców lub obydwoje pracowali na własny rachunek poza rolnictwem?	23,2
Czy któryś z Pana(i) rodziców lub obydwoje posiadali gospodarstwo rolne?	21,1
Czy któryś z Pana(i) rodziców lub obydwoje pracowali na własny rachunek poza rolnictwem i posiadali gospodarstwo rolne??	4,3

3.3 Wykształcenie respondenta a wykształcenie jego ojca

Wykształcenie ojca respondenta	Wykształcenie respondenta				Ogółem
	niepełne średnie lub poniżej	średnie	pomaturalne, niepełne wyższe lub licencjat	wyższe	
podstawowe lub poniżej	40,0	24,5	15,9	13,7	20,2
zasadnicze zawodowe lub niepełne średnie	46,7	38,0	31,7	15,8	28,5
średnie	8,9	29,8	27,0	38,0	31,3
pomaturalne lub niepełne wyższe	4,4	3,8	6,3	7,7	5,8
wyższe	–	3,8	19,0	24,8	14,2
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4 Zawód ojca a wielkość przedsiębiorstwa (liczebność pracowników)

Zawód ojca	Liczba pracujących w przedsiębiorstwie respondenta				Ogółem
	do 20	21–50	51–100	101 i więcej	
Dyrektor, prezes, wyższy menedżer, wyższa kadra kierownicza	38,2	25,5	20,0	16,4	100,0
Kierownik średniego lub niższego szczebla, urzędnik	45,5	20,0	21,8	12,7	100,0
Właściciel małej i średniej firmy	47,3	18,3	22,6	11,8	100,0
Robotnik	52,2	20,8	18,0	9,0	100,0
Rolnik	54,3	27,7	9,6	8,5	100,0
Pozostałe zawody	55,0	25,0	20,0		100,0
Ogółem	48,8	21,8	18,7	10,7	100,0

4. Usytuowanie w strukturze społecznej

Mierzyliśmy je pytając o dystanse w stosunku do głównych grup społecznych oraz umieszczaniem własnej grupy na skali zamożności.

O każdej z wymienionych poniżej grup społecznych proszę powiedzieć, w jakim stopniu się Pan(i) z nią identyfikuje, (jak bardzo jest Panu(i) bliska lub daleka)?			
	Raczej bliska lub bardzo bliska	Raczej daleka lub bardzo daleka	Trudno powiedzieć
G) Właściciele małych i średnich polskich przedsiębiorstw prywatnych	91,7	7,3	1,0
B) Inteligencja techniczna, inżynierowie	64,5	33,7	1,8
H) Robotnicy wykwalifikowani	42,2	54,2	3,6
A) Inteligencja humanistyczna, wolne zawody	41,7	54,2	4,1
E) Średni urzędnicy i technicy. Kierownicy wydziałów fabryk, technicy na stanowiskach specjalistów, mistrzowie zmianowi itd.	40,9	54,0	5,0
F) Niżsi urzędnicy. Pracownicy biurowi, mistrzowie, technicy-specjaliści, pielęgniarki itd.	37,2	59,7	3,1
C) Właściciele dużych polskich przedsiębiorstw prywatnych, prezesi zarządów i menedżerowie tych przedsiębiorstw	26,6	71,4	2,0
I) Robotnicy niewykwalifikowani	19,1	77,6	3,3
D) Prezesi zarządów i menedżerowie przedsiębiorstw zagranicznych, działających w Polsce	15,2	82,2	2,7
J) Rolnicy	14,8	80,6	4,6

Każde społeczeństwo można przyrównać do drabiny. Porównując różne grupy społeczne w naszym kraju ludzie uważają niektóre z nich za położone wyżej, a inne niżej.. Proszę powiedzieć, gdzie na tej skali umieścił(a) by Pan(i) grupę do której sam(a) należy?

2. Kompetencje rynkowe i trzy sylwetki przedsiębiorców

Kompetencje rynkowe mają wiele składników – wiedzę i doświadczenie, umiejętność poruszania się w globalizującym się świecie, brak kompleksów wobec Europy – nie tylko znajomość języków lecz także kodów kulturowych, umiejętność prowadzenia racjonalnej kalkulacji ale także podejmowania ryzyka, otwarte, elastyczne postawy, stosowanie nowoczesnych partycypacyjnych form zarządzania itd. Kompetencje te są także często badane przez socjologów, zwłaszcza zajmujących się socjologią ekonomiczną.

W naszych badaniach wzięliśmy pod uwagę wykształcenie i wiedzę, subiektywne oceny własnej sytuacji na rynku pracy, stopień zaangażowania w pracę, gotowość podejmowania ryzyka, stosunek do pracowników i preferowany styl zarządzania, stosunek do prawa i do zrzeszania się. W rezultacie zastosowanie statystycznej procedury (*factor analysis*) zostały wyodrębnione trzy typowe sylwetki przedsiębiorców.

Podział na trzy sylwetki nie jest rozłączny. Niektóre cechy pojawiają się w każdym przypadku, chociaż z różnym natężeniem.

Najbardziej kompetentny rynkowo był typ „dynamiczny otwarty” – wybierany przez 22,6%¹, pośrednią pozycję zajmował typ „dynamiczny paternalistyczny” – 42,7% a najmniej kompetentny rynkowo był typ „tradycyjalny” – 12,4%.

Proporcje między trzema typami układały się jak 3–6–2

A. Przedsiębiorca dynamiczny otwarty (22,6%)

Jest to sylwetka przedsiębiorcy o najwyższych rynkowych kompetencjach, najbardziej otwartych postawach, pozbawionego kompleksów wobec Europy, deklarującego gotowość przeniesienia firmy za granicę gdyby miało to ekonomiczne uzasadnienie. Nie obawia się podejmowania ryzyka i uważa, że należy rozwijać firmę korzystając z bankowych kredytów (co nie jest podejściem popularnym w badanym środowisku – poparcie jak widać w zapisie tabeli zaledwie 21,3%). Wysoko ocenia swoje osobiste szanse na rynku pracy. W stosunku do pracowników preferuje relacje bezosobowe.

¹ Jako reprezentantów każdego z wyróżnionych typów przyjęliśmy tych przedsiębiorców, którzy łącznie popierali cztery pierwsze stwierdzenia każdego typu, ustalone przez procedurę statystyczną.

Wybrane podstawowe stwierdzenia typu ekspansywnie elastycznego:	Odsetki
1. Może się bez trudu porozumieć w co najmniej jednym języku zachodnioeuropejskim.	56,6*
2. Gdyby to się opłacało to nie obawiałby(aby) się przeniesienia firmy za granicę i prowadzenia jej tam.	45,4
3. Gotów(owa) jest zaryzykować wprowadzenie w firmie nowatorskich metod i technologii, jeżeli mogą dać szansę szybkiego rozwoju firmy.	78,7
4. Nie obawia się podejmowania dużego ryzyka.	61,2
5. Ma takie wykształcenie i wiedzę, że gdyby stracił(a) obecną firmę (lub obecną pracę) to bez trudu mógłbym(mogłabym) znaleźć na rynku pracę dającą satysfakcjonujące dochody.	76,2
6. Jest zadania, że lepiej szybko rozwijać biznes na kredyt niż wolniej lecz z własnych zasobów.	21,3

W tabeli przedstawiono stwierdzenia w porządku wynikającym z analizy czynnikowej. Cztery pierwsze cechy posłużyły do tworzenia wskaźnika ekspansywności.

*Ogólny poziom poparcia w próbie („zdecydowanie tak” i „raczej tak”)

B. Przedsiębiorca dynamiczny paternalistyczny (42,7%)

Analiza ukazuje sylwetkę przedsiębiorcy dynamicznie rozwijającego firmę, podejmującego ryzyko i dbającego o pracowników jednak o lukach w wykształceniu (niedostatecznie znającego języki zachodnie). Nie jest gotowy do prowadzenia działalności poza granicami kraju. Stosunek do pracowników ma typowo paternalistyczny: deklaruje życzliwą opiekę, jednak jest przeciwnikiem niezależnej reprezentacji interesów pracowniczych. Jeśli przyjmiemy, że typowymi przedstawicielami tej sylwetki są zwolennicy czterech pierwszych cech z poniższej tabeli, to uzyskamy zbiorowość najliczniejszą spośród trzech a tę sylwetkę będzie można uznać za najbardziej typową dla środowiska polskich małych i średnich przedsiębiorców.

Wybrane podstawowe cechy typu ekspansywnie paternalistycznego:	Odsetki
1. Stara się stale rozwijać swoją firmę, nigdy nie poprzestaje na tym, co już osiągnął.	92,3*
2. Odczuwa odpowiedzialność za większość swoich pracowników, ich los nie jest mu obojętny.	91,1
3. Nie obawia się podejmowania dużego ryzyka.	61,2
4. Uważa, że lepszymi reprezentantami interesu pracowników są właściciele lub menedżerowie niż liderzy związków zawodowych. Lepiej znają potrzeby ludzi i lepiej o nich dbają.	72,9
5. Gdy nie pracuje, ma poczucie, że marnuje czas.	51,3
6. Oddziela życie zawodowe od życia prywatnego.	73,7

W tabeli przedstawiono stwierdzenia w porządku wynikającym z analizy czynnikowej. Cztery pierwsze cechy posłużyły do tworzenia wskaźnika dynamicznego paternalizmu.

*Ogólny poziom poparcia w próbie („zdecydowanie tak” i „raczej tak”)

C. Przedsiębiorca tradycyjny (12,4%)

Jest to przedsiębiorca rozwijający firmę z własnych środków, niechętny podejmowaniu ryzyka, pracowity i prowadzący działalność zgodną z własnym fachem – jego sylwetkę można określić jako zasadniczo przeciwstawną sylwetce elastycznego kapitalisty. W zarządzaniu pracownikami preferuje raczej metody autorytarne niż partycypacyjne.

Wybrane cechy podstawowe:	Odsetki
1. Lepiej rozwijać biznes powoli ale z własnych zasobów niż szybko ale na kredyt.	72,3*
2. Gdy nie pracuję, mam poczucie, że marnuję czas.	51,3
3. Jestem specjalistą dokładnie w tej dziedzinie produkcji i/lub usług, którą zajmuje się moja firma.	77,7
4. Przedsiębiorcy powinni obowiązkowo zrzeszać się w organizacjach przedsiębiorców.	30,1
5. Mam takie wykształcenie i wiedzę, że gdybym stracił(a) obecną firmę (lub obecną pracę) to bez trudu mógłbym(mogłabym) znaleźć na rynku pracę dającą satysfakcjonujące dochody.	76,2
6. Należy trzymać dystans do pracowników, nie interesować się ich życiem osobistym czy prywatnymi kłopotami.	40,8
7. Najczęściej lepszymi reprezentantami interesu pracowników są właściciele lub menedżerowie niż liderzy związków zawodowych. Lepiej znają potrzeby ludzi i lepiej o nich dbają.	72,9

W tabeli przedstawiono stwierdzenia w porządku wynikającym z analizy czynnikowej. Cztery pierwsze cechy posłużyły do tworzenia wskaźnika tradycyjizmu.

*Ogólny poziom poparcia w próbie („zdecydowanie tak” i „raczej tak”).

Wybrane cechy przedstawicieli poszczególnych typów

Wybrane cechy	Przedsiębiorca		
	dynamiczny otwarty	dynamiczny paternalistyczny	tradycyjalny
Płeć			
Mężczyźni	80,0	79,0	74,0
Kobiety	20,0	21,0	26,0
Średni wiek w latach	46,5	48,5	49,6
Wykształcenie			
Niepełne średnie i poniżej	5,9	7,6	9,7
średnie	23,5	29,6	37,5
Pomaturalne, niepełne wyższe i licencjat	10,3	12,4	15,3
Wyższe	60,3	50,4	37,5
Ideologiczne definiowanie			
Lewica	16,6	16,9	15,1
Centrum	27,6	29,2	31,5
Prawica	41,4	40,1	34,2
Nie zdefiniowany	14,5	13,9	19,2
Jest z rodziny o tradycjach biznesowych	40,0	35,4	34,2
Wielkość przedsiębiorstwa (średnia liczba zatrudnionych)	55	49	41
„Staż” przedsiębiorstwa w latach	17	17	19
Miejscowość lokalizacji przedsiębiorstwa			
Wieś	10,3	10,4	16,4
Miasta do 19 999 mieszkańców	12,3	11,2	9,6
Miasta 20 000– 49 999 mieszkańców	11,0	16,8	16,4
Miasta 50 000 – 99 999 mieszkańców	12,3	14,9	32,9
Miasta 100 000– 499 999 mieszkańców	33,6	28,0	17,8
Miasta 500 000 i więcej mieszkańców	20,5	18,7	6,8

3. Preferowany ład gospodarczy

Obok rekonstrukcji typowych sylwetek ważnym przedmiotem badań była rekonstrukcja poglądów społeczno-gospodarczych. Naszym celem było nie tylko stwierdzenie poziomu poparcia dla poszczególnych zasad lecz także odtworzenie konfiguracji, w jakie się one układały (nazywamy je wizjami ładów gospodarczych).

Również tym razem wzięto pod uwagę kilka kryteriów: stosunek do liberalnych stosunków gospodarczych i procesu prywatyzacji, postulowana rola państwa w kontekście modernizacji, stosunek do państwa opiekuńczego i do równości społecznej, stosunek do roli organizacji pracodawców i związków zawodowych w gospodarce. Dla ilustracji zasięgu orientacji wyodrębniono każdorazowo tych przedsiębiorców, którzy łącznie popierali cztery pierwsze stwierdzenia.

A. wizja ładu liberalnego (24,7%)

Wizja zakłada radykalną liberalizację stosunków pracy, pełną eliminację ograniczeń w prywatyzacji i ograniczenie roli związków zawodowych. Należy dodać – czego w tabeli nie zamieściliśmy, że wizja ta nie wspiera w zasadzie opiekuńczych funkcji państwa.

Wybrane stwierdzenia cechujące wizję liberalną	Odsetek*
Państwo nie powinno ustalać płacy minimalnej.	50,3
W przypadku pogorszenia koniunktury gospodarczej przedsiębiorstwa powinny mieć prawo zwalniania pracowników bez wypłacania im odszkodowań.	54,6
Przedsiębiorstwa publiczne nie przynoszące zysku powinny bankrutować, nie należy ich wspierać ze środków budżetowych.	71,2
Między przedsiębiorstwami powinny panować warunki niczym nie skrepowanej, ostrej konkurencji. Powinno się likwidować koncesje i limity ograniczające konkurencję.	67,1
Państwo powinno sprzedawać przedsiębiorstwa państwowe kapitałowi zagranicznemu bez ograniczeń.	13,3
Związki zawodowe powinny mieć mniejszy wpływ na politykę gospodarczą rządu niż mają obecnie.	76,5
Państwo powinno sprzedawać przedsiębiorstwa państwowe polskiemu kapitałowi prywatnemu bez ograniczeń.	55,2
Państwo nie powinno prowadzić polityki podatkowej wyrównującej dochody osobiste ludzi.	56,5
Państwo nie powinno zagwarantować mieszkań wszystkim obywatelom.	45,7

W tabeli przedstawiono stwierdzenia w porządku wynikającym z analizy czynnikowej. Cztery pierwsze cechy posłużyły do tworzenia wskaźnika liberalizmu.

*Ogólny poziom poparcia w próbie („zdecydowanie tak” i „raczej tak”)

B. wizja ładu państwowo-rynkowego (47,7%)

Państwo zajmuje ważną pozycję jako instytucja modernizująca gospodarkę, prowadząca politykę prywatyzacją a przy tym wspierająca polski kapitał, ograniczająca przejmowanie przedsiębiorstw państwowych przez kapitał zagraniczny (choć wspierająca napływ do Polski inwestycji zagranicznych) oraz zachowująca kontrole nad strategicznymi działami przemysłu. Państwo powinno także wspierać rodzinę. Zarazem nie powinno ono wspierać przedsiębiorstw nieefektywnych. Jest to więc wizja wspierająca konserwatywny model państwa opiekuńczego (*welfare state*) i stosunkowo szeroki zakres ingerencji państwa w gospodarkę. Wizja zakłada także zwiększenie wpływu na gospodarkę ze strony organizacji pracodawców.

Wybrane stwierdzenia cechujące wizję ładu państwowo-rynkowego	Odsetek*
Państwo powinno wspierać ze środków budżetowych nowoczesne działy gospodarki i przedsiębiorstwa rozwijające najnowocześniejszą technikę.	85,2
Państwo powinno na dużą skalę finansować ośrodki badawczo-rozwojowe zajmujące się najnowocześniejszą technologią (hi-tech).	85,2
Państwo powinno wspomagać zakładanie nowych przedsiębiorstw przez kapitał polski.	83,3
Państwo powinno ułatwiać przejmowanie przedsiębiorstw państwowych przez spółki pracownicze lub przez spółki menedżersko-pracownicze.	66,0
Państwo powinno wspomagać zakładanie nowych przedsiębiorstw przez kapitał zagraniczny.	41,8
Organizacje pracodawców powinny mieć większy wpływ na politykę gospodarczą rządu niż mają obecnie.	62,1
Przedsiębiorstwa ważne dla gospodarki (energetyka, telekomunikacja itp.) powinny być własnością publiczną.	68,6
Państwo powinno dbać, aby w Polsce rodziło się dużo dzieci i hojnie wspierać z budżetu rodziny wielodzietne.	68,9
Państwo powinno zaspokajać potrzeby zdrowotne wszystkich obywateli, każdy powinien mieć zagwarantowaną darmową służbę zdrowia.	79,2
Państwo <u>nie powinno</u> sprzedawać przedsiębiorstw państwowych kapitałowi zagranicznemu bez ograniczeń.	78,2
Przedsiębiorstwa publiczne nie przynoszące zysku powinny bankrutować, nie należy ich wspierać ze środków budżetowych.	71,2

W tabeli przedstawiono stwierdzenia w porządku wynikającym z analizy czynnikowej. Cztery pierwsze cechy posłużyły do tworzenia wskaźnika ładu państwowo-rynkowego.

*Ogólny poziom poparcia w próbie („zdecydowanie tak” i „raczej tak”)

C. wizja ładu państwowo-opiekuńczego (11,7%)

Wizja wspierająca socjaldemokratyczny model państwa opiekuńczego (*welfare state*), zdecydowanie popiera ingerencję państwa w gospodarkę, a także równość społeczną. Afirmuje nie tylko rolę organizacji pracodawców w gospodarce lecz także związków zawodowych.

Wybrane stwierdzenia cechujące wizję ładu państwowo-opiekuńczego	Odsetek*
Każdy obywatel Polski chcący pracować, powinien mieć zagwarantowaną pracę.	60,5
Państwo powinno zaspokajać potrzeby mieszkaniowe wszystkich obywateli, każdy powinien mieć zagwarantowany dach nad głową.	42,9
Państwo powinno zaspokajać potrzeby zdrowotne wszystkich obywateli, każdy powinien mieć zagwarantowaną darmową służbę zdrowia.	79,2
Związki zawodowe powinny mieć większy wpływ na politykę gospodarczą rządu niż mają obecnie.	16,2
Państwo powinno wspierać ze środków budżetowych duże przedsiębiorstwa o licznych załogach, których bankructwo zwiększyłoby bezrobocie i wydatki na pomoc społeczną.	40,4
Między przedsiębiorstwami <u>nie powinny</u> panować warunki niczym nie skrepowanej, ostrej konkurencji. Nie powinno się likwidować koncesji i limitów ograniczających konkurencję.	21,4
Organizacje pracodawców powinny mieć większy wpływ na politykę gospodarczą rządu niż mają obecnie.	62,1
Państwo powinno prowadzić politykę podatkową wyrównującą dochody osobiste ludzi.	33,4
Państwo powinno wspomagać zakładanie nowych przedsiębiorstw przez kapitał polski.	83,3
Państwo nie powinno sprzedawać przedsiębiorstwa państwowe kapitałowi zagranicznemu bez ograniczeń.	78,2
Państwo powinno wspierać ze środków budżetowych nowoczesne działy gospodarki i przedsiębiorstwa rozwijające najnowocześniejszą technikę.	85,2
Państwo powinno prowadzić politykę podatkową ograniczającą najwyższe dochody osobiste ludzi.	33,4
Państwo powinno dbać, aby w Polsce rodziło się dużo dzieci i hojnie wspierać z budżetu rodziny wielodzietne.	68,9
W przypadku pogorszenia koniunktury gospodarczej przedsiębiorstwa nie powinny mieć prawa zwalniania pracowników bez wypłacania im odszkodowań.	33,1

W tabeli przedstawiono stwierdzenia w porządku wynikającym z analizy czynnikowej. Cztery pierwsze cechy posłużyły do tworzenia wskaźnika ładu państwowo-opiekuńczego.

*Ogólny poziom poparcia w próbie („zdecydowanie tak” i „raczej tak”)

Trzy wymienione wizje są popierane w różnym stopniu (24,7% – 47,7% – 11,7%). Jeżeli wzorem poprzedniego tematu ustalimy proporcje między wizjami, to ułożą się one podobnie do poprzedniego schematu (3–6 –1).

	Średnia	Wizja liberalna	Wizja państwowo-rynkowa	Wizja państwowo-opiekuńcza
Płeć				
Mężczyźni	75,3	84,0	75,7	65,4
Kobiety	24,7	16,0	24,3	34,6
Średni wiek w latach	48,9	52,2	49,4	44,9
Wykształcenie				
Niepełne średnie i poniżej	8,5	5,0	6,7	9,3
Średnie	37,8	29,5	37,5	41,3
Pomaturalne, niepełne wyższe i licencjat	11,3	10,8	10,9	8,0
Wyższe	42,4	54,7	44,9	41,3
Ideologiczne definiowanie				
Lewica	16,5	20,0	17,2	7,8
Centrum	27,2	22,7	30,9	27,3
Prawica	38,5	46,7	38,8	41,6
Nie zdefiniowany	17,7	10,7	13,1	23,4
Jest z rodziny o tradycjach biznesowych	32,8	28,0	34,8	21,8
Wielkość przedsiębiorstwa (średnia liczba zatrudnionych)	45	44,5	44,1	37,5
„Staż” przedsiębiorstwa w latach	17,5	18,0	18,0	14,7
Przedsiębiorstwo w przeszłości było państwowe	10,9	10,0	13,4	5,1
Makroregion				
Centralny	24,8	28,0	19,5	11,5
Południowy	22,2	30,0	20,2	15,4
Wschodni	11,3	9,3	17,8	12,8
Północno-Zachodni	18,2	7,3	21,6	33,3
Południowo-Zachodni	9,1	13,3	9,2	11,5
Północny		12,0	11,6	15,4
Miejscowość				
Wieś	16,2	8,7	16,2	10,3
Miasta do 19 999 mieszkańców	10,7	10,0	11,3	12,8
Miasta 20 000 - 49 999 mieszkańców	17,6	18,7	17,9	20,5
Miasta 50 000 – 99 999 mieszkańców	13,3	14,7	12,4	9,0
Miasta 100 000- 499 999 mieszkańców	25,0	28,7	26,5	35,9
Miasta 500 000 i więcej mieszkańców	17,3	19,3	15,8	11,5
Główny rodzaj działalności				
Przetwórstwo przemysłowe	32,6	34,4	33,2	28,6
Budownictwo	14,3	13,9	12,3	18,2
Handel i naprawa pojazdów	25,1	23,2	25,0	32,5
Informacja i komunikacja, finanse i ubezpieczenia, obsługa rynku nieruchomości, działalność profesjonalna naukowa i techniczna	8,9	10,6	9,6	5,2
Pozostałe	19,2	17,9	19,9	15,6

4. Kapitał społeczny

Kapitał społeczny to zasób ułatwiający współpracę i pozwalający lepiej realizować złożone cele, to swego rodzaju „smarem” zwiększający ekonomiczną efektywność. Zasób ten tkwi w sieciach relacji społecznych. W klasycznych ujęciach wskazuje się na takie jego wskaźniki jak uczestnictwo w organizacjach (obywatelskich ale także profesjonalnych), wolontariat, partycypacja w życiu społeczności lokalnych i udziały w wyborach itd. **Wartością kluczową jest zaufanie.**

W naszych badaniach wybraliśmy tylko trzy wymiary kapitału społecznego: uczestnictwo w organizacjach, uczestnictwo w sieciach relacji biznesowych oraz poziom zaufania.

Wnioski ogólne są następujące:

1. Udział w organizacjach – zarówno profesjonalnych jak obywatelskich jest niewielki, pod tym względem przeważają zdecydowanie postawy indywidualistyczne;
2. Sieci relacji: przedsiębiorcy stosunkowo często zawiązują spółki i są one oceniane umiarkowanie pozytywnie, natomiast nie stosunkowo rzadko powstają sieci powiązań między przedsiębiorstwami;
3. W środowisku przedsiębiorców nie dominuje klimat nieufności – w każdym razie poziom deklarowanego braku zaufania do ludzi jest niższy niż wśród ogółu Polaków (zwłaszcza gdy porównuje się z wynikami analiz Janusza Czapińskiego z „Diagnozy społecznej”);
4. Zaufanie do instytucji jest istotnie zróżnicowane: stosunkowo często przedsiębiorcy deklarują zaufanie w stosunku do wybranych instytucji państwowych, natomiast bardzo umiarkowanie ufa się parlamentowi, episkopatowi kościoła rzymsko-katolickiego, a także organizacjom pracodawców, nie ufa się większości partii, związkom zawodowym.
5. Z problemem zaufania koresponduje z postrzeganiem konfliktów w naszym społeczeństwie. Widzi się silne konflikty ideologiczne i moralne, widzi się konflikty między związkami zawodowymi i menedżmentem dużych przedsiębiorstw, natomiast tradycyjnie już rzadko widzi się konflikt ekonomiczno-klasowy (praca-kapitał).

4.1. Udział w organizacjach

a. profesjonalnych

Czy jest Pan(i) członkiem organizacji przedsiębiorców lub stowarzyszenia zawodowego?	%
Należy	21,6
Nie należy, bo nie ma takiej organizacji przedsiębiorców, która by mu odpowiadała	17,5
Nie należy bo nie ma ochoty wstępować do żadnej organizacji przedsiębiorców	53,5
Trudno powiedzieć	7,5
Ogółem	100,0

Czy jest Pan(i) członkiem organizacji przedsiębiorców lub stowarzyszenia zawodowego?	Wykształcenie				Ogółem
	niepełne średnie lub poniżej	średnie	pomaturalne, niepełne wyższe lub licencjat	wyższe	
Tak	15,2	13,5	29,0	24,0	19,9
Nie	84,8	86,5	71,0	76,0	80,1
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Czy jest Pan(i) członkiem organizacji przedsiębiorców lub stowarzyszenia zawodowego?	Liczba pracujących w przedsiębiorstwie				Ogółem
	do 20	21-50	51-100	101 i więcej	
Tak	17,4	21,4	24,3	33,8	21,4
Nie	82,6	78,6	75,7	66,2	78,6
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

b. obywatelskich

Przynależność do organizacji i stowarzyszeń obywatelskich	%
Należy	7,7
Nie należy bo nie ma takiej organizacji lub stowarzyszenia, która mu(jej) odpowiadała	14,3
Nie należy bo nie ma ochoty wstępować do żadnych organizacji lub stowarzyszeń	71,6
Trudno powiedzieć	6,3
Ogółem	100,0

4.2. Sieci biznesowe

Czy jest firma lub firmy, które wspierają Pana(i) firmę, i którą/które w razie czego wspiera Pana(i) firma, np. poprzez wzajemne polecanie swoich usług, wypożyczanie sobie pracowników, wspólną realizację większych zamówień itp.?	Odsetek
Tak	27,9
Nie	72,1
Ogółem	100,0

Można się spotkać ze zdaniem, że na spółkach źle się wychodzi w biznesie i o ile to możliwe, należy ich unikać. Czy z punktu widzenia Pana(i) doświadczeń tak jest rzeczywiście, czy też nie?	Odsetki
zdecydowanie lub raczej się zgadzam	50,8
zdecydowanie lub raczej się nie zgadzam	36,2
trudno powiedzieć	13,0
Ogółem	100,0

Liczba właścicieli (udziałowców)	Można się spotkać ze zdaniem, że na spółkach źle się wychodzi w biznesie i o ile to możliwe, należy ich unikać. Czy z punktu widzenia Pana(i) doświadczeń tak jest rzeczywiście, czy też nie?			
	zdecydowanie lub raczej się zgadzam	zdecydowanie lub raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	Ogółem
Jeden	64,8	23,1	12,1	100,0
Dwóch	42,6	44,5	12,9	100,0
Więcej niż dwóch	32,2	53,0	14,8	100,0
Ogółem	50,8	36,2	13,0	100,0

Liczba właścicieli (udziałowców)	Można spotkać się ze zdaniem, że Polska tym się różni się od wielu innych krajów, że przedsiębiorcy rzadziej niż na Zachodzie czy w Japonii tworzą sieci firm, które podejmują wspólnie inwestycje służące im wszystkim.			
	zdecydowanie lub raczej się zgadzam	zdecydowanie lub raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	Ogółem
Jeden	68,8	12,8	18,4	100,0
Dwóch	61,8	13,8	24,3	100,0
Więcej niż dwóch	67,6	15,4	16,9	100,0
Ogółem	66,8	13,6	19,5	100,0

4.3. Zaufanie do ludzi

	Zdecydowanie lub raczej ufam	Zdecydowanie lub raczej nie ufam	Nie znam/trudno powiedzieć	Ogółem
Większość ludzi w Polsce, większość współobywateli	62,2	26,0	11,7	100,0
Większość polskich prywatnych przedsiębiorców, większość pracodawców	68,9	18,9	12,2	100,0

Ogólnie rzecz biorąc, czy uważa Pan(i) że można ufać większości ludzi, czy też sądzi Pan(i) że w postępowaniu z ludźmi ostrożności nigdy za wiele?	%
Większości ludzi można ufać	43,0
W postępowaniu z ludźmi ostrożności nigdy za wiele	49,1
Trudno powiedzieć	7,9
Ogółem	100,0

4.4. Zaufanie do instytucji

	Ufam	Nie ufam	Nie znam	Trudno powiedzieć
Wojsko	77,4	15,2	2,0	5,4
Trybunał Konstytucyjny	74,1	11,4	2,2	12,3
Trybunał Europejski w Strasburgu	73,0	9,0	4,0	14,0
Policja	72,1	24,0	0,3	3,6
Większość polskich prywatnych przedsiębiorców, większość pracodawców	69,5	18,7	1,9	10,0
Prezydent	66,2	24,1	0,6	9,1
Większość ludzi w Polsce, większość współobywateli	62,5	25,9	2,4	9,3
Sądownictwo ogólne	60,4	28,7	0,5	10,4
Telewizja TVN (TVN24)	57,7	32,5	1,0	8,8
Sądy pracy	57,7	27,7	2,2	12,4
Państwowa Inspekcja Pracy	56,5	33,0	0,7	9,8
Terenowa administracja państwowa i samorządowa	54,9	32,9	1,3	10,9
Władze Unii Europejskiej w Brukseli	52,4	30,8	2,4	14,4
„Rzeczpospolita”	49,4	30,7	7,0	12,9
„Gazeta Wyborcza”	48,8	34,8	4,3	12,2
Rząd	45,4	47,5	0,3	6,7
Telewizja publiczna (TVP 1,2,3)	43,1	49,2	0,3	7,4
Platforma Obywatelska (PO)	42,8	43,2	1,0	13,1
Business Centre Club (BCC)	40,3	22,9	15,9	21,0
Konfederacja Pracodawców Polskich (obecnie Pracodawcy RP)	36,9	21,9	18,5	22,8

Zaufanie do instytucji, c.d.

	Ufam	Nie ufam	Nie znam	Trudno powiedzieć
Sejm i Senat	36,5	55,5	0,2	7,8
Episkopat i duchowieństwo Kościoła rzymsko-katolickiego	36,2	49,0	2,2	12,7
Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych Lewiatan	35,1	27,5	17,4	20,0
Związek Rzemiosła Polskiego (ZRzP)	31,7	18,3	23,0	27,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD)	27,9	55,3	2,1	14,8
Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)	23,9	58,8	2,0	15,4
„Fakt”	18,6	54,2	15,8	11,5
„Nasz Dziennik”	16,0	45,4	25,8	12,9
NSZZ „Solidarność”	15,2	60,8	6,1	17,9
Forum Związków Zawodowych	12,4	43,9	20,3	23,3
Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych (OPZZ)	12,2	56,7	10,7	20,4
Prawo i Sprawiedliwość (PiS)	11,9	76,1	1,3	10,7
Telewizja „Trwam”	10,1	55,7	23,7	10,5

4. 5 Konflikty społeczne

	Silne lub bardzo silne	Niezbyt silne lub brak konfliktów	Trudno powiedzieć
Tymi, którzy szanują ks. Tadeusza Rydzyka i słuchają Radia Maryja, a tymi, co nie cenią ks. Rydzyka i nie słuchają Radia Maryja	77,4	14,3	8,3
Ludźmi uczciwymi a ludźmi nieuczciwymi	58,9	34,8	6,3
Zarządami przedsiębiorstw a związkami zawodowymi, działającymi w tych przedsiębiorstwach	57,0	24,5	18,5
Bogatymi a biednymi	51,9	42,6	5,5
Rządem a społeczeństwem	49,9	45,6	4,5
Ludźmi wierzącymi a niewierzącymi	43,3	52,3	4,3
Tymi, którzy dobrze wspominają czasy PRL-u, a tymi, którzy nie lubią tego okresu	43,1	50,0	6,9
Parlamentem (Sejmem i Senatem) a społeczeństwem	41,9	49,9	8,2
Właścicielami prywatnych przedsiębiorstw zagranicznych a tymi, którzy u nich pracują	31,4	49,5	19,1
Zarządami, dyrekcjami przedsiębiorstw, a tymi, którzy pracują w tych przedsiębiorstwach	29,8	59,1	11,1
Właścicielami prywatnych przedsiębiorstw polskich, a tymi, którzy u nich pracują	28,6	66,8	4,6
Ludźmi z wyższym wykształceniem (po wyższych studiach) a ludźmi z niskim wykształceniem (po szkołach podstawowych czy zasadniczych)	23,1	72,0	4,9

5. Prestiż przedsiębiorców i polityczny klimat wokół przedsiębiorczości

Czy, Pana(i) zdaniem, polscy przedsiębiorcy-pracodawcy są godni społecznego szacunku?	%
Prawie wszyscy lub większość przedsiębiorców jest godna szacunku	74,6
Mniej więcej tylu samo jest godnych szacunku, co nie jest godna	23,8
Większość przedsiębiorców nie jest godna szacunku	1,6
Ogółem	100,0

Czy, Pana(i) zdaniem, polscy przedsiębiorcy-pracodawcy cieszą się w polskim społeczeństwie takim szacunkiem, na jaki zasługują, czy też nie?	%
Spółeczeństwo obdarza polskich przedsiębiorców takim szacunkiem na jaki zasługują	32,2
Spółeczeństwo obdarza polskich przedsiębiorców większym szacunkiem niż zasługują	12,3
Spółeczeństwo obdarza polskich przedsiębiorców mniejszym szacunkiem niż zasługują	36,1
Spółeczeństwo w ogóle nie szanuje polskich przedsiębiorców	5,6
Trudno powiedzieć	13,7
Ogółem	100,0

Większość polskich przedsiębiorców-pracodawców jest godna szacunku społeczeństwa i jest szacunkiem obdarzana – 33,8%.

Większość polskich przedsiębiorców-pracodawców jest godna szacunku społeczeństwa, lecz nie jest szacunkiem obdarzana – 32,6%.

Rządy – stosunek do przedsiębiorczości

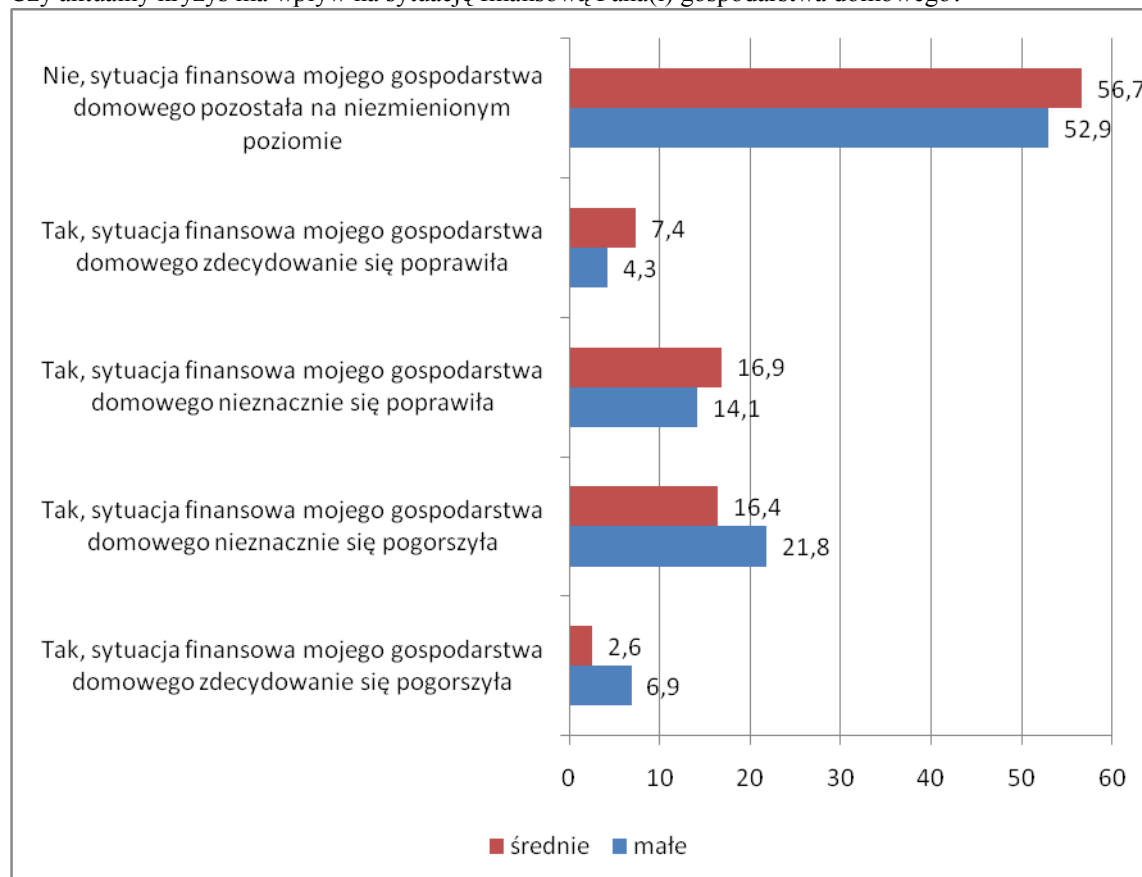
	Zdecydowanie lub raczej sprzyjały	Ani sprzyjały ani nie sprzyjały	Zdecydowanie lub raczej nie sprzyjały	Trudno powiedzieć
1989-1991, pierwsze niekomunistyczne rządy prawicowe premierów T. Mazowieckiego i J.K. Bieleckiego z L. Balcerowiczem	54,9	17,4	8,5	19,2
1997-2001, rząd prawicowy AWS-UW premiera J. Buzka z L. Balcerowiczem, E. Wąsaczem i J. Steinhoffem	47,3	25,7	14,1	12,9
2001-2004, rządy lewicowe SLD-PSL premierów Leszka Millera i M. Belki z G. Kołodką i J. Hausnerem	46,1	28,6	15,5	9,8
Od 2007 do teraz, rząd prawicowy PO premiera D. Tuska z M. Bonim i J. Rostowskim	45,2	33,3	13,7	7,8
1993-1997, rządy lewicowe SLD-PSL premierów W. Pawlaka, J. Oleksego i W. Cimoszewicza z G. Kołodką i W. Kaczmarkiem	39,9	28,3	15,7	16,1
1992-1993, rząd prawicowy Unii Demokratycznej i Kongresu Liberalno-Demokratycznego premier H. Suchockiej z J. Lewandowskim i J. Osiatyńskim	33,1	27,1	17,4	22,3
1988-1989, ostatni rząd przed upadkiem starego systemu, kierowany przez premiera M. Rakowskiego z M. Wilczkiem	29,7	19,2	24,1	27,0
2005-2007, rządy prawicowe PiS, Samoobrony i LPR premierów K. Marcinkiewicza i J. Kaczyńskiego z Z. Gilowską	23,3	26,0	41,8	8,9
1991-1992, rząd prawicowy Porozumienia Centrum i ZChN premiera J. Olszewskiego z K. Lutkowskim i A. Glapińskim	21,5	28,7	24,1	25,6

6. Położenie materialne gospodarstwa domowego

Jak Pan(i) ocenia sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego?	%
Bardzo dobra	15,7
Raczej dobra	58,2
Średnia	24,0
Raczej zła	2,1
Ogółem	100,0

Czy w ciągu ostatnich 3 lat sytuacja materialna Pana(i) gospodarstwa domowego:	%
Poprawiła się	28,0
Pozostała bez zmian	59,8
Pogorszyła się	9,2
Trudno powiedzieć	3,0
Ogółem	100,0

Czy aktualny kryzys ma wpływ na sytuację finansową Pana(i) gospodarstwa domowego?

Ocena na skali siedmiostopniowej położenia materialnego obecnie i 20 lat wcześniej (ocena retrospektywna)

